

A BECÉZŐ NEVEK MEGKÜLÖNBÖZTETŐ SZEREPÉRŐL

1. Mit értünk becézésen? Erre a kérdésre VARGA KATALIN a *bécéz* ige eredete alapján adja meg a feleletet. Idézi HORGERT, aki szerint a *bécéz* ige a 'borjú' jelentésű *béce* főnév származéka, s »becézni *vkít*... tulajdonképpen azt jelenti, hogy úgy bánni vele, ahogyan a tehén bánik a borjával, vagyis 'nyalniai-falni'. Ebből fejlődött ki aztán utóbb az általánosabb 'kényeztetni' jelentés« (MSzT. 26). Ehhez a magyarázathoz VARGA hozzáfűzi: »A becező bánás vagyis cselekvés persze igen-igen sokféle lehet, pl. csók, ölelés, cirógatás, a kényeztetésnek százféle fajtája, s e cselekvések sorába tartozik egyebek között a becező *megnevezés* is« (Becező keresztnéveink 3).

BENKŐ LORÁND szerint »Becézésnek mondjuk a nyelvészetben azt a jelenséget, amikor a keresztnéveket nem eredeti, mondhatnám hivatalos alakjukban használjuk, hanem kedveskedő, becező szándékkal különböző alakításokat végzünk rajtuk: *Jankó, Jóska, Kató, Erzsi*, stb.« (Nyr. LXXIV, 335).

2. A becező névalak alapfunkciója kétségtelenül a kedveskedés, ezenkívül azonban más szerepe is lehet (vö. PAPP LÁSZLÓ: Nyr. LXXX, 454). Becező neveinket a magyar névadás történetének egyik igen mozgalmas szakaszában, a XIV. században vizsgálva, érdekes jelenségekre lettem figyelmes. Már KUBINYI FERENC megemlíti »Nomenclator hungarorum antiquorum. A régi magyarok személynevei« című úttörő dolgozatában, hogy egyes kicsinyítő képzővel ellátott (KUBINYINÁL: »ragokkal megtoldott«) személynevek »mintegy az ifjabbnak, a fiúnak fogalmát« fejezik ki. KUBINYI megállapításához hozzátehetjük, hogy ilyen — tehát elsősorban nem kedveskedő — funkciója nemcsak a képzéssel, hanem a rövidüléssel (vö. MELICH: MNyTK. 15. sz. 11) alakult becézőknek is lehet.

XIV. századbéli okleveleinkben gyakran előfordul, hogy az apa vagy az anya neve, illetve két testvér közül az idősebbé alapalakban¹ szerepel, a fiú vagy a leány, illetve a fiatalabb testvér pedig ennek az alapnévnek valamelyik becező változatát viseli. Erről tanúskodnak az alábbi adatok:²

a) Apa — fiú: 1340: »*Alk filius Aladary*« (GYÁRFÁS, A jász-kunok története III, 480) | 1343: »*Bogov* filij prenotati *Bogomery*« (H. VII, 394) | 1394: *Dethk*,

¹ Alapalaknak, alapnévnek nevezzük valamely becező névvel kapcsolatban a csonkítatlan és semmiféle becézési eszközzel nem változtatott névalakot. Az alapnév az oklevelekben többnyire természetesen latinos formában olvasható.

² A szokásostól eltérő forrásjelzések: A. = Anjoukori Okmánytár. | B. = Oklevéltár a Tomaj-nemzetségbeli losonczy Bánffy-család történetéhez. | Cs. = Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez. | H. = Hazai Okmánytár. | HO. = Hazai Oklevéltár. | K. = A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. | MS. = Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. | P. = A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. | S. = Sopron vármegye története. Oklevéltár. | Sz. = Székely Oklevéltár (Szabó Károly.) | T. = A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. | Z. = A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára. | ZO. = Zala vármegye története. Oklevéltár. | Zs. = Zsigmondkori Oklevéltár.

Detre fia (Zs. I, 404) | 1357: »Selke et Domoch filij Dominici« (Z. III, 84) | *Donch Dominicus* fia, többször, különböző személyek: 1306 stb., zólyomi comes (H. I, 101; A. III, 31 stb.; MS. III, 240 stb.); 1343 stb., de Laad (A. IV, 350 stb.); 1354 stb., de Leztemer (A. VI, 211 stb.) | 1343: »Donkus filium Dominici« (MS. III, 503, 519) | 1334: *Phyle, Philippus* fia (MNY. I, 275) | 1353: »magistri Philpe Ladislaus et Stephanus filii condam magistri Philpus de Kourough« (A. VI, 108); 1358: »Phylpe filio Phylpus« (A. VII, 31), ugyanő másik 1358: »Philpe filius Philipi« (A. VII, 341) | 1309: »Gyurk filius Georgij« (A. I, 188, 378) | 1319: »Jakou filio Jacobi« (A. I, 535); 1329: »viri nobiles et honesti Jakou magnus et Chyko frater eius filii videlicet Jacobi de Hudus« (Cs. I, 61) | 1338: »Lach filium Ladislai« (A. III, 464) | 1321: »Nicolao et Lachk filijs Ladizlai« (A. I, 637); 1328: »Lachk filio Ladislai« (A. II, 344); 1339: »Laack et Emerici filiorum... Ladislai« (Sz. I, 49) | 1302: »Leukes filius Laurentii dicti Chete« (MNY. I, 183); 1324 és 1347 között többször: *L[il]eukus, Laurencius* fia, de Si[y]t(h)ke(y) (H. II, 35 stb.; ZO. I, 180 stb.; Turul XX, 132); 1348 stb.: *Leu[w]kus, Laurencius dictus Thot* fia (Cs. I, 100 stb.; A. V, 340 stb.); 1358: »Leukus filius Laurentii«, de Chafurd (A. VII, 433) | 1395: »Mychk filio Nicolai« (S. I, 521) | 1318: »Mike filius Nicolai«, de Keych (S. I, 81); 1329: »Myke... filio Nicolai« (A. II, 394); 1338, 1340, 1352, 1357: *Myke, Nicolaus* fia, de Mi[y]le(y) (ZO. I, 338, 375, 525, 582); 1353: »Myke filius Nicolai« (B. I, 196); 1366: »Myke filius Nicolai«, de Wagh (S. I, 367); 1380: »Myke filium Nicolai de Totheur« (T. I, 193) | 1314 és 1350 között: *Myko, Mykou[w], Micov*, de Barc(z)a, *Nicolaus niger* fia (A. I, 345, 583, III, 184, 318, V, 349; H. V, 97, VII, 372; Z. I, 409 stb.); 1358: »Mykow filius Nikul«¹ (S. I, 308) | 1334/1372: »Mixa filio Nicolai« (Z. III, 479) | *Pet(h)eu[w], petew, Peteo*, — *Petrus* fia, igen sokszor, 20 különböző személy (A. II, 187 stb.; H. I, 170 stb.; MS. II, 522 stb.; OklSz. 770; T. I, 63; Turul XIX, 166; Z. I, 305 stb.; ZO. II, 130) | 1313, 1329, 1330: *Tonc, Thonk, Thonc*, — *Thomas* fia, de Sirima (A. I, 326, 406, 511), ugyanő 1344 és 1349 között: *T(h)onk, Thomas* fia, de Rya, Ryua, Ryva (A. IV, 408 stb.; H. VII, 407) | 1323: »Thýwach filius quondam Theodorý« (H. IV, 133; vö. MNY. X, 427).

b) Anya — leány: 1341: *Els, Elisabet* lánya (MNY. XI, 330) | 1348: *I[J]lonth* (valószínűleg hiba *Ilonch* helyett), *Ilana* lánya (Z. II, 311; vö. BERRÁR: MNYTK. 80. sz. 55).

c) Fiútestvérek: 1350/1355: »... Abraham Abych... filijs Thome« (A. V, 361), ugyanők 1358: »... Abych et Abram filijs Thome« (Cs. I, 117) | 1335/1342: »Mykou et Nicolao dictis Helmus« (OklSz. 659; vö. A. IV, 254) | 1300: »Miske et Nicolao filýs Mike« (MNY. X, 277) | 1313/134*: »Mor et Mauricio filijs Michaelis« (MNY. X, 277) | 1310: »pous fratris pauli« (A. I, 214).

d) Leánytestvérek: 1370: »Elyzabeth ac Elseke filie predicti Ewgen« (MNY. XI, 330) | 1374/1378: »Katyeh et Katherinam filias Johannis« (MNY. XI, 368) | 1393: »Nobiles puellas Katherina, Dorothea et Kathos vocatas, filias Johannis« (MNY. XI, 368; vö. Zs. I, 324).

A c) és d) pontban felsorolt nevekkal kapcsolatban nem mindig lehet eldönteni, hogy valóban az idősebb testvér viseli-e az alapnevet s az ifjabb a becéző formát; ugyanis ennek fordítottja is lehetséges, vö. e dolgozat 4. pontjával.

¹ *Nikul* a *Nicolaus* német változata, de magyar személy is viselhette ezt a nevet, vö. 1371: »Nykul teutonicus et alter Nykul ungarus nobiles de Nogmarton« (S. I, 392).

A felsorolt esetekben a fiú, leány, illetve a fiatalabb testvér elnevezésének indító oka egyrészt a becézési szándék, másrészt azonban a két személy megkülönböztetésére irányuló törekvés.¹ Ilyenkor a becező névalak már önálló személynév, viselőjének gyakran az egyetlen neve, hiszen mellette az apa (anya), a lakóhely, a genus megnevezése sokszor nem más, mint — szintén a megkülönböztetést szolgáló — oklevelezési fogás, bár a XIV. században már a második névelem megjelenését is tükrözheti (vö. BENKŐ, 'A régi magyar személynévadás 8). Az önálló névként szereplő becező alakról a kedveskedő hangulat egyre inkább lekophat, egyes becező nevek alapnevüktől elkülönülnek (vö. BERRÁR: i. h. 33 és 54), s szinte az alapnevekkel egyenlő értékben, indifferens megnevezésül használatosak. (vö. PAPP LÁSZLÓ: i. h.)

3. Ha az apa, illetve az idősebb testvér neve már eleve becező alakú, akkor megtörténhet, hogy a fiút, illetve a fiatalabb testvért megkülönböztetés végett az alapnévnek egy másik becező származékával nevezik el. Ez a név az apa, illetve az idősebb testvér nevének továbbképzésével is létrejöhét, s így ez a névadási eljárás kiváló indítéka lehetett az ún. összetett becező képzők kialakulásának.

Példák a megkülönböztető becező elnevezéseknek erre a típusára:

a) Apa — fiú: 1318/1325: »Blasius, Paulus, Bartholomeus *Benke*, et Petrus filij *Bench*« (A. I, 485) | 1300: »*Miske* et Nicolao filijs *Mike*« (MNY. X, 277), itt hármas megkülönböztetéssel állunk szemben, l. még a 2. c) pontban is | 1302/1382: »*pouka* filij *pousa*« (A. I, 23) | 1307: »*pous* filio *pousa* de ... kald« (A. I, 138); 1323/1324: »*Pous* Andreas Thomas filij *Pousa* cives de civitate Pestiensis« (K. I, 52).

b) (Leány)testvérek: 1343: *Katouch* (*Kathok*) és *Kathow* (*Katho*), testvérek (SztárOkl. I, 169, 171; vö. Nyr. XLV, 359 és BERRÁR: i. h. 33).

Az eddig elmondottakhoz hozzáfűzhetjük, hogy hasonló jelenségek a mai személynévadásban is tapasztalhatók. LŐRINCZE LAJOS is megemlíti, hogy az azonos nevű apa és fiú megkülönböztetésének az az általános formája, hogy a fiú a keresztnév becező változatát viseli, tehát pl. Balog Lajos fiát Balog *Lajoska*-nak hívják. Ezzel kapcsolatban LŐRINCZE azt a megfigyelését is közli, hogy »a bukovinai székelyeknél igen kevés az olyan név, amelyet nem becézett formában használnak ...; az öregeket is *Anti*, *Gyurka*, *Jancsi*, *Jóska*, *Marci*, *Miska* stb. néven emlegetik és szólítják. Ezeknek a névformáknak azonban ... nincs becező funkciójuk. *Antal*, *György*, *Miháj* a közhasználatban ritka kivétel.« Ha az apa ilyen kedveskedő hangulatát vesztett becenevet visel, azonos nevű fia a becező névnek továbbképzett formáját kapja: *Antika*, *Gyurkacska*, *Jancsika*, *Joskacska*, *Marcika*, *Miskacska* stb. (Szempontok és adatok személynéveink újabbskori történetéhez 23).

4. Ha az apa (anya) neve becező alakú, fia (lánya) nemcsak az alapnévnek egy másik becező származékát, hanem magát az alapnevet is viselheti. A megkülönböztetésnek ez a formája a XIV. században jóval általánosabb az előbb említettéknél. Ennek mintájára az is lehetséges, hogy ha az idősebb testvér becező néven fordul elő, a fiatalabb az alapnevet kapja. Mivel erre a jelenségre

¹ Vö. WERTNER MÓR: Nyr. XLV, 146: a becező nevek közül »csak azok tudtak megélni, melyeket az idő folyamán egyes azonosnevű személyeknek megkülönböztetésére használtak«.

a 2. pontban már utaltunk, most csak az apa — fiú és az anya — leány viszonylatra hozunk fel példákat:

a) Apa — fiú: 1337: »*Blasius filius Bala*« (H. II, 69) | 1302: »*Benedicto et Stephanano comitibus filiis Bene*« (A. I, 20; S. I, 62—3; vö: még H. V, 91); 1336: »*Benedictus filius Bene de Sancto Georgio de iuxta fluvio Paaka*« (ZO. I, 318); 1338: »*Benedictus filius Bene*« (A. III, 444) | 1326: »*Benedicto filio Benke*« (MS. III, 81) | 1397: »*Benedictum filium Benkus*« (Z. XII, 55) | 1351: »*Dominicus, Do[a]nch fia*« (A. V, 439—52) | 1400: »*Demetrium filium Deme*« (Z. V, 179) | 1339: »*Endere (így!) filium Endes*« (Z. I, 552) | 1326: »*Georgio filio Gurk*« (MS. III, 81); 1348: »*Georgius filius Gurgk*« (ZO. I, 477); 1389: »*Georgius filius Gurk*« (Zs. I, 107) | 1332: »*Georgii filii Geurke*« (A. II, 592); 1355: »*Georgio filio Gjurke*« (H. IV, 184) | 1363: »*Gregorium filium Gerges*« (T. I, 127) | 1301: »*Ivan filius Iwanka*« (H. III, 49) | 1333: »*Jacobus, Yak fia*« (Z. I, 417); 1339: »*Jacobus filius... Jak*« (S. I, 143) | 1371: »*Johanne filio Janka*« (Z. III, 440); 1392: »*Johannes filius Janka*« (HO. 322) | 1326: »*Mihály, Mych fia*« (Kállay Okl. I, 71) | 1389: »*Miklós, Mychk fia*« (Zs. I, 124) | »*Nicolaus, — Mike, Myke fia*, 1320 és 1395 között sokszor, 10 különböző személy (A. I, 555 stb.; H. I, 200 stb.; MS. II, 772; S. I, 329 stb.; T. I, 145; ZO. II, 154; Zs. I, 420) | 1318: »*Nicolaus filius Mykech*«, de noua uilla (H. III, 65); 1390/1399, 1392/1399: »*Nicolaus, Mykech fia*, de Monostor (Zs. I, 187, 292) | 1314: »*Nicolaj filij Mykou*« (MS. II, 693); 1318: »*Nicolaus filius Myko*«, iurator novi Montis Pestiensis (MS. II, 753); 1329: »*Nicolaus filius Mykou*« (H. III, 102); 1342: »*Nicolaus filius Mykou de Cysy*« (A. IV, 230); 1358: »*Nicolaus filius Myko de Bucri*« (A. VII, 25); 1394: »*Miklós, Myko fia*, Kohan-i (Zs. I, 368) | 1349: »*Michael et Petrus filii... Petheu*« (ZO. I, 487) | 1311: »*Mark, Petro et Paulo, filijs Petyrke*« (MS. II, 561) | 1341: »*Petrus filium Petrych*« (Z. I, 610) | 1341: »*Pauli filii Po(u)k*« (A. IV, 99) | 1332, 1363, 1365: »*Paulus, Pouka fia*, különböző személyek (A. II, 52; Z. III, 217; B. I, 254) | 1330: »*paulus filius Pows*« (Z. I, 358) | 1376: »*Pauli filii Po(u)sa*« (ZO. II, 135, 136) | 1302/1347: »*Sampsonis filij Saam*« (MNY. X, 327) | 1397: »*Thomas aut Petrus filii Tanko*« (S. I, 526).

b) Anya — leány: 1392: »*Anna, Anys lánya*« (Zs. I, 277) | 1358: »*Kathalena, Katha lánya*« (A. VII, 528—9) | 1346: »*Katharina, Kathus lánya*« (A. IV, 556).

A fenti adatokkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk: nem szabad kizárólag úgy értelmezni őket, hogy bennük magának a családnak megkülönböztető szándékú névadása tükröződik. Lehetséges, hogy a családban az apa is meg a fiú is becéző nevet kapott, s a megkülönböztetés az oklevélírótól ered. Ilyesféle jelenségre mutat rá GALAMBOS LÁSZLÓ »A szentírási eredetű személynevek a Váradi Regestrumban« című értekezésében (MNYTK. 64. sz. 47): »Ha egy jegyzőkönyvben hasonló nevű emberek szerepelnek, akkor megkülönböztetés végett egyik latinosan, a másik pedig becéző formában van írva.«

5. Néha az apa—fiú, anya—lánya vagy testvér viszonyánál távolibb rokonsági kapcsolat esetén is megkülönböztetés végett alkalmazzák a becéző nevet. A legérdekesebb ilyen esetet WERTNER említi meg (Nyr. XLIV, 346). Az itt szereplő férfiszemélyek rokonsági viszonyát legjobban a következő idézet világítja meg: 1308: »magister petrus et farkasius filij Andree de Ogya vncum *fukone* et *Andich* filijs eiusdem petri« (A. I, 150). »Olgyai« Petrus egyik fia tehát *Andics* olvasatú nevet kapott (a század folyamán többször előfordul *Andich*, *Andych* írott alakban), ez nagyapja nevének becéző változata. 1309-ben azonban *Andreas*, 1354-ben pedig *Andush* néven szerepel (l. még MIKESY: Nyr. LXXVII, 131). 1309-ben testvére *Farkasius* néven jön elő, másutt azonban *Fakó*, *Fokó*,

Fukó olvasatú alakokban, 1331-ben és 1336-ban pedig így: »*Farkasius dictus Fokou*« (A. II, 546) és »*Fokonem, seu Farkasium*« (MS. III, 277). Ezek alapján WERTNER megállapítja, hogy a *Fukó*, *Fokó*, *Fakó* a *Farkas* becéző alakja, amelyet Olgyai Péter idősebb fia nagybátyjától való megkülönböztetése végett viselt. A *Farkas* becéző alakjának mondja ezt a nevet az EtSz. is, továbbá HORGER (MNY. XXV, 373; NÉNY. I, 108). A *Farkas* ~ *Forkos* névből való származtatásának szépséghibája azonban az első szótagban többször jelentkező *u*, s egyéb nehézségei is vannak ennek a magyarázatnak, l. erre vonatkozóan RÁCZ-ENDRE: MNY. XLII, 53 és CSEFKÓ: MNY. XLIV, 26. Inkább arra kell gondolnunk, hogy a *fukó* ~ *fokó* ~ *fakó* szó a régi nyelvben a *farkas*-sal rokon jelentésben szerepelt.

A nagyapa nevének becéző változatát más esetben is alkalmazzák az unokára: 1338: »*Johanne et Nicolao filys Laurency, Item Lewkus filio ipsjus Nicolai*« (Z. I, 542). — Megtörténhet ennek fordítottja is: a nagyapa visel becéző nevet, s az unoka az alapnevet kapja: 1398: *Mykou* fia Péter fia *Miklós* (Zs. I, 600) | 1387: Terenne-i *Petew* fia Miklós fia Péter (Zs. I, 31); 1387: Kyralfiakarcha-i *Pethew* fia Oszvald fia Péter, e *Pethew* unokaöccse is Péter (Zs. I, 32—3). — Az 1333-ban, 1336-ban és 1337-ben jelentkező *Denk* magister (A. III, 43, 278, 398) nagybátyja a *Demetrius* nevet viseli (A. III, 42, 277). — Egy 1309-i oklevél *Dama* fiának rokonaiként említi *Damianus* fiait és *Damsa*-t (ZO. I, 130).

6. Ha eddig azt hangsúlyoztuk is, hogy azoknak a becéző névalakoknak, melyek alapnevükkel vagy egy másik becéző változatukkal a jelzett korrelációkban állnak, megkülönböztető szerepük van, mindamellet a kedveskedő funkciót ezektől a becéző névalakoktól sem akarjuk teljesen elvitatni. Nem ritka jelenség az oklevelezésben, hogy ugyanaz a személy egy oklevélben belül vagy különböző (esetleg átir) oklevelekben becéző és nem becéző néven is feltűnik (vö. KARÁCSONYI: MNY. I, 182; UÓ: MNY. I, 274, vö. PAIS: MNY. XXI, 112; PAIS: MNY. XII, 368; WERTNER: NYR. XLIV, 352; BERRÁR: i. h. 34 és 55, vö. RÁCZ: MNY. LII, 50; stb. L. még e dolgozat 7. pontjához fűzött jegyzetet.). Az ilyenféle névváltozatok keletkezésének egyik oka az lehet, hogy az oklevélíró (átíró) érzi: a becéző névalak nem »hivatalos« hangulatú, s ezért az eredetileg becéző nevet alapalakjában tünteti fel. Egy és ugyanazon személy például egy vidéken készült adásvételi szerződésben *Leukus* néven, egy »királyi, hivatalos komolyságú és pontosságú« oklevélben viszont *Laurentius* néven jön elő (KARÁCSONYI: MNY. I, 183).

Nos, a megkülönböztetés végett felvett becéző nevet is alapalakjára »komolyíthatja« az oklevélíró, esetleg az oklevél átírója, bizonyítva ezzel, hogy néha még az ilyen becéző alakulatokon is érezni lehetett a kedveskedő, nem »hivatalos« jelleget.

Így *Thomas* fia, aki a *Tonc*, *Tonk*, *Thonc* becéző névalakot viseli (l. a 2. a) pontot), 1314-ben így van említve: »*Boko, Elya et Thoma filiis Comitis Thome*« (A. I, 353), 1314/1343-ban pedig így: »*Bako, Eliam et Thomam, filios Comitis Thome*« (i. h. 352), tehát az oklevélíró (átíró) a *Thomas* alapnév deklinált alakjával nevezi meg. (A *Tonk* stb. becéző forma függő esetben is változatlan marad, pl. 1329: »*Elie et Tonk magistris filiis Thome*« (A. II, 406).) — Hasonló esetet láttunk az *Andreas* — *Andich* stb. névpárral kapcsolatban is.

Másutt a megkülönböztetés végett felvett becéző nevet a »hivatalos« alapnév után, második helyen tünteti fel az oklevélíró. Ilyenkor a becéző név »*alio nomine*« kifejezéssel vagy — mint a ragadványnév — »*dictus*«-szal van hozzá-

kapcsolva az alapnévhez. *Mike* comes fia 1347/1394-ben többször is *Mysich*, *Misich* néven van említve (ZO. I, 477—55; tehát az apa és fia a *Miklós* névnek különböző becéző változatát viseli), egy helyütt azonban így nevezi meg az oklevélíró: »*Nicolaum* alio nomine *Mysich* nominatum« (uo. 449). — »*Dictus*«-szal kapcsolt megkülönböztető becenevek: 1318: »*Stephanus* filius *Stephani* dictus *Chepe*« (A. I, 451; a *Csepe* és a *Stephanus* összefüggését l. EtSz. I, 942); 1324: »*Petrus* filius *Petri* dictus *Pethyz*« (S. I, 98). Becéző neve később az alapnévhez közvetlenül kapcsolódott, s szinte vezetéknévvé vált: 1335: »*Petro Petych* antedicto... memorandum *Petrum Petych*... per predictum *Petych Petrum*« (uo. 133). Ez a jelenség egyébként azért is nevezetes, mert a becéző nevek családnévvé válásának egyik eddig figyelemre nem méltatott útjára-módjára mutat rá.

7. Mint említettük, a megkülönböztetés céljából felvett becéző alakok az alapnévtől, sőt egymástól is elkülönülhettek, önállósulhattak (vö. BERRÁR: i. h.). Az önállósulás azonban nyilvánvalóan nem lehetett olyan fokú, hogy az alapnévvel való összefüggés tudata teljesen elhomályosult volna, hiszen a megkülönböztető alapnév — becéző név, becéző név — becéző név, becéző név — alapnév korrelációk éppen arra mutatnak rá, hogy e névpárok tagjainak összetartozását az illető kor nyelvtudata számontartotta. Még világosabb az összetartozás érzése akkor, ha ugyanannak a személynek a neve egyszer alapalakban, másszor becéző formában fordul elő, illetve, ha a becéző név az alapnévhez »*alio nomine*« kifejezéssel vagy »*dictus*«-szal van kapcsolva.¹

Ha megfigyeljük, hogy egy adott korszakban milyen becéző nevek állnak megkülönböztető korrelációban alapnevükkel vagy egymással, ebből következtethetünk arra, hogy ebben a korszakban a becézésnek miféle módjai voltak divatban.

A becézésnek egyik ősi módjáról, a rövidülésről (pl. *Péter*: > *Pét*) az a szakirodalom véleménye, hogy ez az Árpád-kor végére szinte teljesen kiment a divatból (vö. BENKŐ, A régi magyar személynévadás 13; Nyr. LXXIV, 22; igaz, másutt ő is óvatosabban fogalmaz: Msn. XVII, 71). A XIV. század névanyagában azonban viszonylag sok — kb. 33 — rövidült becéző nevet találtam. E nevek lehetnének hagyományozottak is, tehát az előző korszakban kialakult, de már megkövült névalakok. Figyelembe kell azonban venni, hogy a dolgozatban felsorolt megkülönböztető névpárok között ilyeneket is találunk: *Jakab* — *Jak* (*Yak*), *László* ~ *Lácló* (vö. HORGER: MNY. XXXVI, 183) — *Lach*, *Mihály* — *Myh*, *Móric* — *Mor*, *Sámson* — *Saam* (egytagú zárt rövidülések, vö. BENKŐ: MNY. XLVI, 230); *Benedek* — *Bene*, *Demeter* — *Deme*, *Katalin* — *Katha* (kéttagú nyílt rövidülések, vö. BENKŐ: i. h.). Ha ezekhez hozzászámítjuk az ún. »tetten ért« becézéseknek *Lukács* — *Luk*-féle eseteit, megállapíthatjuk, hogy a rövidítés mint becéző eljárás a XIV. században, vagy — az idézett oklevelek keltezését tekintve — legalábbis a század első felében még erősen tartja magát.

Ha azonban azt vizsgáljuk, hogy a -*d*, mint becéző képző a XIV. században még eleven-e, akkor más ismert tényeken kívül a névkorrelációkban való

¹ Ilyen esetek természetesen nemcsak a megkülönböztetés végett felvett becenevekkel kapcsolatban fordulhatnak elő, hanem más — nem megkülönböztetés céljából viselt — becéző alakokkal kapcsolatban is, pl. 1312: *Lukas* (A. I, 256), ugyanabban az oklevélben ugyanő: *Luk* (uo. 257) | 1314, 1315: *Ladizlaus*, *Nicolaus* niger fia (A. I, 345; H. VII, 372), ugyanő 1320: *Lach* (A. I, 583), sőt 1321: *Lachk* is (H. V, 97) | 1353: »*Pauli dicti Powch*« (A. VI, 99) stb. A most felsorolt és az ezekhez hasonló jelenségeket a becézés »tetten ért« eseteinek nevezhetnénk.

szereplésének teljes hiánya is arról tanúskodik, hogy a képzőnek becéző funkciója a személynevekben ekkorra már elhomályosult. A század névanyagában található mintegy húsz *-d* képzős személynév tehát szinte egytől-egyig hagyományozott, megkövült névalak.

8. Végezetül megemlíteném, hogy a személyek megkülönböztetésének az oklevelelésben más, a becézéshez hasonló eszköze is lehet: az oklevélíró a két családi kapcsolatban álló személy közül az egyiket latin, a másikat magyar alapnévalakkal nevezi meg. Például:

a) Apa — fiú: 1335: »*Phylpus iunior* [ti. szerepel itt egy másik *Phylpus* is] *filius Philippi*« (A. III, 146) | 1395/1396: *Péter, Petres* fia (Zs. I, 460); 1389: »*Petrus filius Pettrus*« (Zs. I, 115; a második név magyar voltát bizonyítja, hogy nincs deklinálva).

b) Testvérek: 1334: »*cum terra olim Petri et Pettres filiorum Berek*« (A. III, 85) | 1275/1359: »*Jacobum et Jakabus* (!), *filios Tars*« (P. II, 449).

Mindamellett a *Phylpus*, *Petres*, *Pettrus*, *Pettres*, *Jakabus* alakulatok nemcsak egyszerűen magyarosított névalakok, hanem becéző képzővel ellátott nevek is lehetnek, illetve a latinból átvett *-us* (> *-os*) ~ *-üs* (> *-ös*) ~ *-ës* végződésüket a nyelvérzék becéző képzőnek is felfoghatta (vö. MELICH: MNyTK. 15. sz. 27), s akkor az idézett névpárok a megkülönböztető becézés megfelelő típusába sorolhatók.

RÁCZ ENDRE